

בס"ד

סי' קיב – פת של גויים.

סי' זה מתברר מהסוגיא בע"ז לה:

הקדמה.

כתב הרמב"ם פ"ז ממ"א ה"י שאסרו חכמים לשתות עם גויים במסיבתן אפילו יין מבושל שאינו מתנסך או שאר משקאות, משום קירוב דעת וחתנות. והביא דבריו הטור. אמנם ב"י לא מצא לזה מקור ואמר שאפשר שהיתה לרמב"ם תוספתא או בריתא ואינה בידינו. מכל מקום ב"י מצא מקור להיתר הרמב"ם לשתות במסיבת גויים כשרוב המוזמנים גויים, בגמ' בע"ז ל. שאיתא שם ששמואל ואבלט שתו יין מבושל. הרי שיש לזה היתר והרמב"ם מעמיד הגמרא בשרוב המוזמנים היו ישראל. עוד אסרו חכמים תבשיל שנתבשל ביד גוי אפילו הוא נעשה מחומרי גלם כשרים. ויתבארו משפטיו בסי' קיג. ועוד אסרו פת של גויים וזה הנידון בסימן שלנו. בסי' קיג יתבאר בס"ד שנחלקו הראשונים אם פת איסור בפני עצמו ויש לו דפוסי התנהגות מיוחדים לו ונפרדים מאיסור בישולי גויים או שהפת ענף בתוך בישולי גויים וקל ממנו. דעת הטור כדעה ראשונה ולכן הוא מחלק את דיני הפת מדיני בישולי גויים לשני סימנים שונים.

לדעת הטור פת של גויים היא פת בבעלות גוי טרום אפיה. אם הבעלות של ישראל טרום אפיה יש לה דין בישולי גויים ובזה פת קלה יותר מתבשיל. בסי' קיג הבאנו דברי ב"י שמסביר שאפילו לדעת הטור וסיעתו, אם הבעלות של ישראל היתה קודם עריכה מהני להוציאה מדין פת גויים. כלומר לדעת הטור וסיעתו כאן מדובר על פת בבעלות גוי. לדעת הרמב"ם וסיעתו אין שום חילוק בבעלות על הפת ולעולם דין הפת אחד – אם הצליח להבשיל לאיסור משום בישולי גויים יש לו היתר בחיתוי בגחלים או בהיסק התנור, ובזה פת קלה יותר מתבשיל. ולא עוד אלא שגזרת הפת יש בה קולות מיוחדות כמו שנבאר לקמן בס"ד.

כיון שהשו"ע מסודר לפי סדר הטור, נצרכים אנו לבאר דיני הפת כפי סדר הטור. אבל לקלות ההבנה יש ללמוד קודם סי' קיג ואז את הסימן כאן.

ובכן פת של גויים נזכרה לאיסור בע"ז לה: ובדף לו: משום נישואי תערובת. וכ"כ רש"י בע"ז לה: וכ"כ הרמב"ם פ"ז ממ"א ה"ט. וכ"כ הטור וכ"כ הרא"ש בתשובה יט, כא. וכ"פ מרן כאן ס"א.

דרכ"מ אות ב כתב בשם תשובת הרשב"א סי' רמח שאין שום הפרש אם לגוי יש בנים או שהוא ערירי ועקר, דלא פלוג רבנן בתקנתן. וכ"פ הרמ"א בס"א.

ואיתא בזוה"ק פרשת שמות דף ג ע"א שאם היו ישראל נמנעים מלאכול פת של המצרים לא היו נשארים שם בגלות (אלא היתה הגזירה מתקיימת בארץ אחרת) ולא היו המצרים מציקים להם. וביאור זה בס"ד שע"י עירוב הפת נעשה קירוב לבבות, ונעשה מורכבות העמל שיש בפת עשר מלאכות מתערה מכוונת הנוכרי לכוונת ישראל ומטמטס לבו, שיהיה עמל העולם הזה שווה בפני

עצמו. ולכן נגרם שעזבו ישראל המילה כמו שאמרו חכמים בשמו"ר פ"א, ח. ולכן נעשו מטרה לחץ השיעבוד לבטל מהם קליפה של עבדות העולם הזה בפני עצמו, רק לחיות לשם תכלית אלוקית.

חומר גלם של הפת שנאסרה.

כתב הרא"ש בתשובה יט, כא שלא אסרו אלא פת מחמשת מיני דגן, אבל פת קטנית או אורז – לא די שאין בה איסור משום פת אלא אפילו משום בישולי גויים, אם אינה עולה על שלחן מלכים – אין בה איסור אפילו משום בישולי גויים. וכ"פ טור ור' ירוחם שהביא בבדה"ב. אמנם הטור ור' ירוחם לא כתבו התניה "אם אינה עולה על שלחן מלכים" כמו שכתב הרא"ש, והב"י מעיר שודאי אין סברא שמישהו יחלוק על הרא"ש, רק שכוונתם ללמד אם היא עולה על שלחן מלכים יש בה משום בישולי גויים. וכ"כ בדרכ"מ אות ג בשם או"ה.

ש"ך סק"ה כתב שלדעת הב"ח פת אורז ודוחן ודאי אינה עולה על שלחן מלכים, ואם הוא תבשיל אז יש הבדלה אם היא עולה על שלחן מלכים. וכך פירש את הרא"ש ותמה על הב"י והרמ"א. ויש לענ"ד להעיר על הב"ח שהרא"ש החריג פת אורז וקטנית מדין פת, וחזר לדון בה אם לאוסרה משום בישולי עכו"ם ואז התנה "אם עולה על שלחן מלכים". וזה פשוט וברור. ותימה לפי הב"ח בזמן הזה איך נתיר טורטיה של גויים שנעשית מקמח תירס, דודאי עולה על שלחן מלכים. למה קובע מסמרות בדין שאין בו קביעת מסמרות? רק אמת דעת הרא"ש כמו שכתבו מרן והרמ"א. עוד כתב הרא"ש שפת זו אין יוצאים בה למצת מצווה כמובן ומערבין בה.

מרן ס"א פסק שאין איסור פת אלא בחמשת מיני דגן. והרמ"א מוסיף שבדרך כלל אין הפת הזו חשובה לעלות על שלחן מלכים ולכן אין בה משום בישולי גויים גם כן. וכ"כ ט"ז סק"ג שבסתמא אין חוששין שעולה על שלחן מלכים.

מצבים שמפקיעים את תוקפו של איסור פת.

עיקר היכולת להתיר האיסור.

בגמ' ע"ז לו: שגזרו על הפת והשמן של גוים משום יין ועל יינם משום בנותיהם ועל בנותיהם משום עבודה זרה. אבל בע"ז לה: אמרו שרבי התיר את השמן. ולא הוא רבי יהודה הנשיא אלא נכדו רבי יהודה נשיאה ודברים אלו אינם מן המשנה וכמו שהעיר רש"י שם (אמנם הר"ן כתב שכיון שנמצא כן בגירסת הרי"ף יש לומר שרבי ביטל הגזרה ולא קיבלו ממנו ורק בימי נכדו נתבטלה הגזרה שוב וקיבלו הביטול). ואמרו בע"ז לו. שבדקו רבותינו (הוא רבי יהודה נשיאה, רש"י) ולא פשט איסור השמן בכל ישראל ואדרבה ברוב המקומות לא פשט (רש"י) וכל גזירה שאין רוב הציבור יכול לעמוד בה אינה תקפה. שנאמר "במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו" – אם רוב ציבור ככולו יכול לעמוד קובעים ואם לא – לא. ומשמע שאיסור הפת בתוקפו עומד. אבל בגמ' ע"ז לה: אמרו רב כהנא בשם רבי יוחנן שהפת לא הותרה בבית דין. ולומדת הגמ' שמשמע שיש מי שמתיר את הפת. ודייקו התוס' שמשמע גם לר' יוחנן שעדיין איסור הפת תקף, שאפשר להתירו בבית דין – משמע שהוא איסור חלש. כי אם היה פושט האיסור בכל המקומות לא היה יכול שום

בי"ד להתירו. דאיתא בע"ז לו. על ח"י דברים שגזרו שאפילו אליהו ובית דינו לא יכולים להתיר משום שפשט איסורן בכל ישראל.

טעם שבי"ד יכול להתיר איסור הפת, כתבו התוס' בתירוץ שני ועיקר דמוכח בירושלמי שבח"י דבר כיון שהתנו בשעת הגזרה שלא תתבטל – אם נתפשט אין יכול בי"ד אחר לבטל. אבל שמן שלא פשט – בי"ד קטן יכול לבטל. אמנם בשאר תקנות אפילו בי"ד קטן יכול לבטל אפי' פשט. גם הר"ן (יד.) וגם בשם הרשב"א כתב שכל שלא פשט האיסור ברוב ישראל, כל בי"ד יכול להתירו אפילו קטן. וביאר יותר באריכות ב(יד:) ששלושה דינים הם, אם פשט – אין בי"ד יכול להתירו אפילו גדול מן הראשון וכן הם כמעט כל ח"י דבר שגזרו עליהם. אם לא פשט אבל יכולים רוב ציבור לעמוד בו – בי"ד גדול בחכמה ובמנין יכול להתיר. אם לא פשט ואין רוב ציבור יכולים לעמוד בו – אפילו בי"ד קטן יכול להתיר אבל צריך היתר ועד שלא יתירו הוא נאסר במקומות שפשט בהם (כך משמע מדבריו). כלומר לפי הר"ן יש לח"י דבר יתרון במה שפשט ולתוס' יש יתרון במה שהתנו עליהם מתחילתם. ועוד כתב הר"ן בשם הרמב"ן שאם יעמדו כל חכמי ישראל בזה"ל להתיר הפת תהיה מותרת והביאו בדרכ"מ אות ב.

איזכור בתלמוד שלנו שיש מצבים שאכן מותר.

הגמ' מביאה ראייה שיש מתירים את איסור הפת משני תקדימים שאירעו עם רבי, לדעת רב דימי, רבי ראה בשדה פת גויים ואמר "מה ראו חכמים לאוסרה בשדה?" השומעים היו סבורים שהתיר רבי את הפת בשדה (מפני שבאופן מזדמן אין חשש של נישואי תערובת, רש"י והר"ן) ורב דימי אמר שרבי לא התיר דבר.

לדעת רב יוסף או רב שמואל בר יהודה התקדים היה אחר, רבי הגיע למקום שלא היה פת והוא שאל "האם אין כאן פלטר?", השומעים חשבו שהתיר רבי על ידי פלטר גוי ולא היא, לא התיר רבי דבר, הוא רק שאל אם אין פלטר ישראל.

רבי חלבו אומר שגם למ"ד שרבי התכוין להתיר על ידי פלטר גוי (משמע שבאמת יש מי שאומר שרבי התכוין להתיר ומה שאיתא "כסבורין העם" לאו טועים הם), היינו דוקא כשאין פלטר ישראל. אבל יש פלטר ישראל אסור מפלטר גוי. ואמר רבי יוחנן על לישנא שלו שמפלטר גוי מותר בשדה בלבד ולא בעיר.

ומלמדת הגמ' שרבא או רב נחמן בר יצחק הקפיד על אייבו שהיה אוכל על מיצר השדה ולא נכנס לשדה כדי לאכול. (הרי"ף גרס שהיה "מנפית אבי מיצרי דמתא" ובעונשו נכתב "לא תשתעו מיניה" ואפשר לפרש שהרי"ף הבין אחרת ממה שגרסנו אנו וביאר רש"י, אבל הר"ן מסביר שגם כוונת הרי"ף כן). הרשב"א גרס כרי"ף "לא תשתעו מיניה" ופירש שאם ת"ח מיקל בפת גוי אסור לומר הלכה משמו. וכ"כ הר"ן (יד:) בשם תשובות הגאונים שהואיל ויש בגזרת הפת תרתי לריעותא, גם לא פשטה ברוב ישראל וגם אין רוב ציבור יכולים לעמוד בה – אין מלקין עליה ולא משמתין עליה, רק מוכיחין העובר עליה ואם ת"ח הוא אין מזכירים דבר הלכה בשמו. והביאו דרכ"מ אות ב.

היתר פת לפי המקום ובאפיה מסחרית.

בגמ' ע"ז לה: נזכר שהגזרה של חכמים בפת לא התפשטה בכל גבול ישראל ואל כל המקומות קיבלו אותה. משכך תוקפה משתנה בין מקום למקום. בתיעוד בין מנהגי בבל למנהגי א"י שהביא הרא"ש (הובא בסי' קיג) מתואר שבני א"י התירו למי שהתענה שלושה ימים לאכול פת גויים. ובני בבל התירו השלכת קיסם לתנור. בירושלמי שבת פ"א ה"ד וע"ז פ"ב ה"ח איתא שלא נאסרה פת אלא של אדם פרטי. אבל פת פלטר, כלומר אופה גוי כדי למכור באופן מסחרי קבוע – אין איסור. והרשב"א והטור כתבו טעם פשוט שבאופן מסחרי אין קירוב דעת ואין חשש חתנות. הרא"ש מביא את ההיתר של הירושלמי להתיר משום חיי נפש. והירושלמי מדגיש שמדובר על פת פלטר בלבד. הירושלמי מציין שהאיסור עבר דלדול הלכתי ונעשה מותר. אמנם לא משמע כן מן הרשב"א שכתב בתשובה א, פט שלא התירו פת פלטר אלא לחיי נפש וכל דבר שאינו חיי נפש ואפוי לא שרי.

היינו שיש שלושה מיני הפקעת איסור שבאו בכתובים: מקום, פלטר וחיי נפש ונדון בכל אחד מהם בס"ד. בדין השלכת קיסם הרחבנו בס"ד בסי' קיג.

הראשונים ראוי שמנהג מקומם להתיר בשופי פת גויים ולכן סעדו אותו וסמכוהו.

אם איסור פת פשט בכל העולם.

התוס' ע"ז לה: כתבו שמהסוגיא שם משמע שרבי היה יכול להתיר את הפת, גם לפי מי שאומר שלא התיר כלל – ואם היה יכול להתיר סימן שלא פשט איסורה בכל ישראל ואפשר לסמוך על סברת רשב"ג ור"א ברבי צדוק הנ"ל שכל שלא פשטה ברוב ישראל אין לה תוקף. כלומר תוס' משדרג את העובדה שלא פשט איסורה בכל המקומות, ללא פשט איסורה אפילו ברוב המקומות. רש"י מפרש שלשון "לא פשט" משמע שלא פשט ברוב. גם הרא"ש כתב כדברים הללו, שמשמע שהאיסור לא פשט בכל מקום. ואדרבה הדגיש ר' יוחנן שלא הותרה בב"ד – כי אז היתה מותרת בכל מקום, אלא במקום שנהגו להתירה – מתחילה לא קיבלו הגזרה. וממילא מובן שכל התקדימים המדוברים בגמ' וההגבלות שלהם, הם רק למקום שנהגו איסור. אבל במקום שלא קיבלו מתחילה האיסור אינו תקף כלל. וכ"כ הרא"ש שהגדולים ביארו המנהג שלהם להתיר מטעם זה. וכ"כ האשר"י שפת גוי מותרת אפילו יש לו פת ישראל במקום שלא קיבלו הגזרה.

עוד הביא הרא"ש דברי חילוקי המנהגים בין בבל לא"י שאפי' בני ישראל המחמירים פת עכו"ם מותרת משום חיי נפש, כשהתענה שלושה ימים. וכיון שאין לנו פלטר ישראל נמצא שהוי חיי נפש גם אם לא התענה שלושה ימים, כאילו התענה שלושה ימים. וגם הירושלמי הנ"ל מתיר משום חיי נפש. הרא"ש מלמד שהירושלמי שאוסר פת עכו"ם באכילה, מדבר על מקום שפשטה שם הגזרה. יסוד נוסף שמייסדים התוס' הוא ע"פ דברי הגמ' ע"ז לו. שבי"ד רצו להתיר את הפת ולא התירו כדי לא להתקרא בי"ד מתיר, משמע שאם יעמוד בי"ד אחריהם ויתיר שפיר דמי. וכיון שנהגו כל ישראל מסתמא כבר עמד בי"ד והתיר. הרא"ש מביא את האיזכור הזה כדי להוכיח שהגזרה לא פשטה בכל ישראל.

גם הר"ן (יד.) כתב בשם רש"י בתשובה להתיר פת של גויים והביא ראיה מפסחים מ. שאדם יכול לאכול קמח ובצק של גויים. ועוד שם בפסחים לא: שפת גויים מותרת. ומה שנזכר בפסחים כח. שאסור באכילה, מפרש בירושלמי היינו במקום שנהגו איסור בפת גויים. אבל במקום שנהגו היתר מותר באכילה. וממילא הר"ן מוכיח שהגזרה לא התקבלה בכל מקום.

אמנם הר"ן (יד.) כתב שהרשב"א הבין שהגמ' שלנו שוללת את כל ההיתרים אלא שאנו סומכים על הירושלמי שאמר שהאיסור עבר דלדול. והר"ן דוחה אותו כי למה נסמוך על הירושלמי אחר שהבבלי אוסר לחלוטין? ולכן הר"ן עצמו סבור כמו הרא"ש – שהבבלי עצמו אומר שיש מתירים והרי רבי יוחנן ורבי חלבו מחלקים ודאי אליבא דהלכתא ולא על טעות, ושלא פשטה הגזרה וכל ב"ד יכול להתירו (ובזה מודה גם הרשב"א). ולכן הר"ף כתב הירושלמי – שאף הוא סבור שמותר כדעה שמובאת בגמרא שלנו, ולא לומר שירושלמי עיקר.

הרמב"ם פ"ז ממ"א הי"ב מציין שפת בעל הבית פשטה בכל המקומות ונאסרה איסור גמור. הטור מביא דעת הרא"ש, שאין שום חילוק בין פלטר לבעל הבית. איפה שקיבלו קיבלו ואיפה שלא לא. ושכיון שלא מצויה פת ישראל הוי כאילו התענה שלושה ימים. (מעין זה כתב המרדכי ע"ז סי' תתל בשם ר' שמריה שמי הולך בדרך ואין לו פת מותר משום שרבי התיר במקום שאין פלטר ישראל ועוד הביא ראיה ממשנה דמאי פ"ג מ"א שמאכילין העניים דמאי אע"פ שיש בו איסור דרבנן. ולכאורה עדיין אינה ראיה ששם לא גזרו מתחילה על העניים, כאן רק אם נלך לפי מה שנבאר לקמן כשתי הלישנות לקולא כשיטת רשב"א או שהלכה כלישנא קמא כמו שסבר הר"ן שהיא דעת הרמב"ם נוכל להתיר רק על פי טעם שאין פלטר. אבל ב"י מחדד הטעם שנזכר במרדכי על ידי תשובת מהרי"ל סי' קנז, שגם הוא התיר וסבר שאיסור דרבנן יש להתיר במקום שאין ברירה ולא שמראש לא התנו איסור דמאי על עניים). הטור מביא שי"א שצריך שיתענה ממש שלושה ימים.

ואח"כ הטור מביא דעת הרמב"ם שפת בעל הבית נאסרה בכל המקומות וסומך אותה מהירושלמי הנ"ל. ואח"כ הוא סותם כרמב"ם שפת פלטר מותרת אפי' קנאה בעה"ב ופת בעה"ב אסורה אם קנאה פלטר (יבואר לקמן בס"ד). משמע שמסיק כרמב"ם ודלא כרא"ש.

מה שתמה ב"י על הטור שכתב שדעת הרא"ש לאסור פת בעל הבית בכל מקום – יש לתמוה על הב"י עצמו שהרי מפורש ברא"ש שלא נאסרה פת גוי בכל מקום. ואם לא הגיעה שם הגזירה מנין לאסור פת בעל הבית? ומה שהביא ב"י ראיה מתשובת הרא"ש יט, כ על מקום שנהגו לקנות מן הפלטר, היינו במקום שהגיעה שם הגזרה, ולכן סיים הרא"ש שפת בעל הבית אין לה היתר, היינו משום שהגיעה שם הגזירה. אבל מקום שלא הגיעה הגזירה – הכל מותר (ואח"כ ראיתי שזכיתי לכוין לדעת הש"ך סק"ח ביישוב זה). אבל ב"י יכול להיות שמפרש שהרא"ש חזר בו בתשובותיו ממה שכתב בפסקים והתשובות עיקר לשיטת ב"י תמיד. אבל אין שום הכרח לומר שחזר בו ודוחק הוא לומר כן.

הכרעת הדין לפי הסוגיה בבבלי. (היחס בין עיקרון השדה ופת מסחרית של גוי ומציאות פת מסחרית של ישראל).

עוד כתב הר"ן (יד.) שרבי יוחנן שמופיע בסוף הסוגיה ומתיר רק מפלטר גוי בשדה בלבד – יש אומרים שהוא מסב על רבי חלבו דבשדה מפלטר גוי שרי רק היכא שאין פלטר ישראל. ויש אומרים

שאינו מוסב על רבי חלבו וממילא בעיר לעולם אסור ובשדה לעולם מותר. ודעת הר"ן עצמו שכיון הוא איסור דרבנן ולא פשט ברוב ישראל יש להקל שרק בצירוף שני התאים יש לאסור – היינו בעיר כשיש פלטר ישראל אסור וכ"כ ב"י שהיא דעת הרשב"א. אבל דעת הרמב"ם פ"ז ממ"א לפסוק כלישנא קמא בלבד, כי לישנא בתרא חולקת עליה. ולדעתו כל שאין פלטר ישראל מותר אפילו בעיר ואם יש פלטר ישראל אסור אפילו בשדה. אמנם בגירסתנו (וכס"מ וב"י מאשש שזו הגירסא הנכונה וגרסת הר"ן משובשת) הרמב"ם בה"ב כתב שתי הלישנות ולחומרא, פת פלטר בשדה ודוקא במקום שאין שם פלטר ישראל. היינו שהרמב"ם מבין שגמרא דידן יש בה דעות שונות. הלכה כלישנא דשדה והלכה כלישנא דדוקא פת פלטר ולא פת בעל הבית ועוד הלכה דדוקא כשאין פלטר ישראל.

ב"י הביא שארחות חיים כתב בשם הרא"ה להתיר פת בעל הבית בכל מקום שאין פלטר ובלבד שלא יאכלנה בעיר אלא בשדה או מחוץ לבית האחרון שבעיר ע' אמה ושיריים. ואם הוא כפר קטן הרי הוא כשדה אפילו בתוך הכפר. אלא שתלמיד חכם הוא גנאי להיזקק להיתר זה. וצ"י ב"י שכמובן שהרמב"ם לא מסכים על זה כלל וגם לא הטור שהסכים עמו.

ב"י כתב שדעת המרדכי שבמקום שלא פשטה הגזרה אין שום איסור בפת גוי, משמע אפילו בפת בעל הבית. ואפילו יש פלטר ישראל (וכ"כ דרכ"מ אות ג בשם הסמ"ק). אמנם דעת הרשב"א שאע"פ שהלכתא כתרי לישנא לקולא, ולא נאסרה פת אלא בעיר במקום שיש פלטר ישראל, לא נאמר זה אלא בפת פלטר. אבל פת בעל הבית מודה שאסורה לעולם בכל מקום כנ"ל. וזה כשיטת הרמב"ם (אע"פ שהרמב"ם מתיר רק פת פלטר בשדה כתרי לישנא לחומרא). אמנם כתב הרשב"א שאם התענה הרבה מותר בפת בעל הבית.

מרן בס"ב פסק שפת בעל הבית אסורה בכל מקום אבל פת פלטר מותרת בשני תנאים: הוא מקום שנהגו להתיר ושאין שם נחתום ישראל. והרמ"א מתיר גם במקום שמצויה פת ישראל. היינו שמרן פסק כגירסת הר"ן ברמב"ם ולא מטעמיה, דודאי הגירסא ברמב"ם אזלא לחומרא יותר – להתיר רק בשדה. אבל מרן הכריע להקל יותר מפני שראה שהמנהג להקל יותר ממה שכתב הרמב"ם – גם בעיר, דכל שאין פת ישראל מותר וזה כדעת הרשב"א והר"ן. אבל מרן לא מקבל את הנקודה שהעלו חלק מהראשונים (והר"ן בכללם) שבמקום שנהגו להקל, לא פשטה שם הגזרה – דודאי פשטה בכל המקומות (ומכאן קשה למש"כ הט"ז סק"ד בדעת מרן שיש מקומות שלא קיבלו הגזרה בכלל. גם הש"ך סק"י מסביר שדברי מרן הם על דעת הרמב"ם וראה לקמן מה שכתב הש"ך בסק"ו). רק שפת פלטר מותרת בכל מקום, בעיר משום דברי הר"ן והרשב"א ובשדה כדעת הרמב"ם. וחיבר הקולות משום כח הירושלמי שהתיר בכל מקום פת פלטר. אולם הרמ"א פסק כדעת הסמ"ק וסיעתו שבמקום שלא פשטה הגזירה מותרת אפילו פת בעל הבית ואפילו יש פת ישראל מצויה. וממילא היכא שפשטה הגזרה מותרת פת פלטר.

גם הש"ך סק"ז כתב שאיסור פת הקילו בו חכמים משום חיי נפש, ומשמע שהבין בדעת מרן שאיסור פת פשט בכל מקום. ושוב הניף ידו באורך ופירש בסק"ח שלדעת מרן בכל המקומות נתפשט איסור פת גויים ולכן פת בעלי בתים אסורה בכל מקום. וזה עולה כדברי הירושלמי שאין חילוק בין המקומות אלא ההיתר משום חיי נפש. ואילו לדעת המרדכי וסיעתו בחלק מהמקומות לא נתפשט

האיסור כלל ויש להתיר אפילו פת בעל בתים. אמנם כתב שדעת או"ה ועט"ז שיש לאסור פת בעלי בתים גם במקום שנהגו להקל בפת פלטר ואפילו יש פלטר ישראל. וזו שיטה אמצעית. עוד כתב הש"ך סק"ט שהרמ"א בתורת חטאת כתב שהמנהג להקל שאפילו במקום שיש פת ישראל שרי פת פלטר גוי. אמנם הרמ"א עצמו באו"ח סי' תרב כתב שבעשי"ת יש להיזהר בזה היכא שיש פת פלטר ישראל. ודעת הש"ך עצמו שכל ימות השנה יש להיזהר לכל הפחות שלא להתיר אלא במקום שפת פלטר נוכרי משובחת משל ישראל.

אם צריך להמתין לפת ישראל.

עוד כתב ב"י בשם האגודה שאם כרגע יש לו היתר לאכול פת גויים אבל בעוד ארבעה מילין יוכל למצוא פת ישראל ואיסור בפת עכו"ם, ימתין. וכ"פ מרן בסט"ז. והרמ"א מעיר עליו שמנהגם שלא להמתין כמו שכתב בס"ח בדין היתר פת בעלי בתים במקום שלא פשטה הגזירה.

יש פלטר ישראל אבל נגמרה תוצרתו.

כתב הרא"ה שהביא ב"י שאם יש פלטר ישראל אבל נגמרה תוצרתו, חזר הדין כאילו אין פלטר ישראל ואפשר לקנות מפת פלטר גוי. דרכ"מ אות ד כתב שזו כסברת המקילין, אבל לדעת הרמב"ם ודעימיה צריך להמתין עד שתגיע תוצרת חדשה של ישראל. וכתב דרכ"מ שכך משמע שהבין ב"י.

אלא שמרן פסק בס"ד את ההיתר של הרא"ה וגם את ההגבלה שלו, כל ההיתר במקום שאין פלטר ישראל, היינו דוקא כשיש לו תוצרת עדיין. אבל נגמרה תוצרתו חזרה פת פלטר נוכרי להיתרה במקום שמתירים. ואע"פ שכתב מרן בדבריו "לדעת המתירין ליקח פת מפלטר עכו"ם" היינו למה שכתב הוא עצמו שמתירים בס"ב ולא לשיטת הסמ"ק או שליטת הרא"ה העקרונית הנ"ל – שלא הביא מרן דבריהם כלל בשו"ע.

יש לתמוה על הש"ך סק"ג שגמגם בדברי מרן, דקדק ממרן שהיכא שכלתה פת פלטר ישראל וקנה פת פלטר גוי, וקודם שאכל חידש פת ישראל את המלאי – פת שקנה כבר אסורה. וזה תימה למה יאמר מרן כך? כיון שהתיר לקנות מותר לאכול. ואין מדקדקים אם בשעת אכילה יש פת ישראל או לא. רק אסר מרן כמו הרא"ה לקנות פת פלטר גוי כשיש פת פלטר ישראל. כי מה שכתב מרן "אסור עד שימכור ... ולאחר שכלה פת ישראל חוזר פתו של עכו"ם להכשירו" היינו קודם שקנה, אבל קנה בשעת היתר – לעולם מותרת. הש"ך הבין שמרן התכוין שכבר קנה. עוד העיר הש"ך סק"ד שלדעת הרמ"א ודאי שרי אפילו במקום שיש פת פלטר ישראל.

בס"ח מביא מרן בשם י"א דברי הרא"ה להתיר פת בעל הבית אם אין פת פלטר כלל. ולא ציין שיש הגבלה לאכול רק בשדה. כמובן שמרן עצמו לא מסכים לדעה זו, שהרי בב"י כתב שהרמב"ם לא מסכים עם זה ומרן פסק כמו הרמב"ם (כי בס"ב כתב שבגלל הדחק מתירים פת פלטר). אמנם הרמ"א כותב שנוהגים כקולא זו ואין ממתנים על פת כשר. ולכאורה כוונתו למקור דברי הרא"ה שצריך לאוכלם מחוץ לעיר, אבל כיון שדעת הרמ"א כסמ"ק וסיעתו מקום שנהגו להתיר פת בעלי בתים – לא פשטה שם הגזירה מעיקרא ומותר אפילו בעיר.

אמנם יש להורות להקל גם לדעת מרן מפני עונג שבת ויום טוב משום ס"ס (שמא כהגאונים ושמא כסמ"ק והרא"ה).

הגדרת פת פלטר.

לפי הטעם של היתר הפלטר שאין בו חתנות, ברורים דברי הרא"ה שהביא ב"י שאם הפלטר הזמין ישראל לאכול פתו באופן אישי אסור כמו בעל הבית. וכך חזר ב"י והדגיש שאפי' פלטר מומחה כשעשה לצורך עצמו ונמלך ומכר – אסור. וכן בעל הבית שאין אומנותו בכך ואפה על דעת למכור – מותר. שלא צריך דוקא פלטר שאומנותו בכך, שהרי זיל בתר טעמא, כמו שכתב הרשב"א, דכל שעשה למכור ליכא קירובי דעתא.

דרכ"מ אות ה כתב שלכן סתם פת בעל הבית אסורה וסתם פת פלטר מותרת. וכתב עוד אפשרות שכל שעשאו לעצמו מיקרי בעל הבית וכל שעשאו למכור מיקרי פלטר, וכמובן שכוונתו בין להתיר בעל הבית שאפה על דעת למכור ובין לאסור פת פלטר שעשה לצורך עצמו. וכ"פ בפירוש הרמ"א בשו"ע בס"ב. ובס"ג פסק מרן שפת פלטר שעשה לצורך עצמו והזמין ישראל עליה – אסורה.

ובלי ספק כוונת מרן כמו שכתבנו, שהיכא שפלטר אפה לצורך עצמו ונמלך ומכרה – אסור. משום דבתר תחילת עשייתו אזלינן. ומה מאוד יש לתמוה על הש"ך סק"ב שגמגם בדברי מרן, ותמה איך מרן אסר והלא הוא מודה שאזלינן בתר תחילת אפיית הפת כמו שפסק בס"ז? ויישב בדוחק שלכן כאן מרן כתב בשם י"א ואין העיקר כך, או שהיכא שמזמינו גרע טפי. ובמחילה מכת"ר שני התירוצים אינם אמת, רק העיקר שהפלטר אפה לצורך עצמו ושימוש האישי ולא על מנת למכור וכן אסור אפילו נמלך.

מכירה וקניה של פת נוכרי.

כתב הר"ן (יד): בשם הרשב"א שהולכים לעולם אחר מי שאפה הפת ולכן בעל הבית שקנה פת פלטר ושניהם גויים – הפת מותרת. ופלטר שקנה פת בעל הבית אסורה. והביא ראיה לדבר מע"ז סה: שמותר לאפות חיטים שנפל עליהם יין נסך, ולמכור לגוי בלבד שאין ישראל רואה שמכרו לגוי, שמא יחשוב שמותר לקנות את זה. הרי שהולכים אחר תחילת המעשה. גם הרא"ש בתשובה יט, כ והרדב"ז מביאים עיקרון זה בה"ב פ"ז ממ"א. וגם הטור פוסק אותו. וכ"פ מרן בס"ז.

כתב דרכ"מ אות ו בשם שערי דורא (וכ"כ גם בסי' קלד בשם הכלבו ואו"ה וכ"כ ב"י שם בשם ארחת חיים) שכל פת שאסורה משום גויים אסור לקנותה ולמוכרה לגוי, שמא יחזור וימכור לישראל. וכתב עוד בשם או"ה שמקום שדרים הרבה ישראל אסור אפילו לקנות לחם פרוס מן הגוי, שמא קנאו מישראל וישראל מכר לו פת שאסורה לישראל. ועיין בסי' קיג שבמקום שלא נהגו לקנות לחם פרוס, אין לחוש. ואכן כאן בסי"א פסק מרן שאסור למכור לנוכרי פת נוכרי אסורה שמא ימכנה לישראל. ואם פיתת אותה מותר. והרמ"א מעיר שנהגו שגם פת פרוסה אין למכור לגוי ואין לקנות ממנו. שגם בזה חוששין שמא פת איסור היא.

פת נוכרי יפה משל ישראל.

כתב הר"ן (יד): בשם הרשב"א ור' יונה שמותר לקחת פת פלטר גוי, אפילו יש לו בסלו פת ישראל – אם פת גוי חשובה ונאה הימנה, או שפת גוי ממין אחר שאין ישראל עושה כמותה. הטור מביא את הרשב"א ואומר שמהירושלמי משמע שמותר רק אם אין פלטר ישראל בכלל ודלא כהרשב"א. וב"י מציין שודאי הרשב"א ראה הירושלמי והבין בו, רק שנראה לו מן הירושלמי שכל שפת ישראל אינה משובחת כפת נוכרי, הוי כאילו אין פלטר ישראל וכל מקום שהותרה פת פלטר גוי הותרה לגמרי. והעיד הרשב"א בשם ר' יונה שכך נהגו. מרן בס"ה פסק דעת הרשב"א בשם י"א, ונראה שאין בכך כדי לגרוע ומישראל שרי אחר שנהגו כן. שאם היתה דעת מרן לאסור היה משמיט היתר זה או מציין בסתמא לאסור.

מפני עונג שבת ועונג יו"ט.

עוד כתב הר"ן (יד): בשם תשובת הגאונים שמותר לאכול פת פלטר גוי בשבת מפני עונג שבת אם אין לו פת ישראל. והרמב"ן כתב שראה שיש אומרים כן בשם הגאונים והטעים משום שאסור להתענות בשבת. הרשב"א שהביא דברי הרמב"ן מדגיש שלשיטת עצמו זה מותר אפילו בחול כשאין פלטר ישראל. וממילא הרשב"א מפרש דברי הגאונים לאכול אפילו מפת בעל הבית בשבת כשאין פלטר כדי שלא יתענה בשבת. אע"פ ששיטת הרשב"א שפת בעל הבית נאסרה בכל העולם בלי היתר (למעט בשבת). וכתב גם בשם רבו שצריך לחזור אחר פת פלטר ולא לאכול מפת בעל הבית (בימי חול וכן בשבת במקום שמצוי פלטר). הטור הביא פסק הגאונים להתיר משום עונג שבת.

נתערבה פת נוכרי או טעמה בדבר של היתר.

עוד היתר כתבו התוס' ע"ז לה: שלא נאסרה פת אלא בעיניה. אבל אם אוכל עם אחר שמיקל בפת גוי ומלפתים בפת וטעם פת גוי מתערבת בתבשיל – שרי שלא נאסרה אלא בעיניה. ולכן מותר לעשות שימוש בתנור של גוי או בכלים שלו שנבלע בה טעם הפת, שלא נאסרה אלא בעיניה. תוס' מוכיח את ההיתר מחולין ו. שלא אסרו על תערובת דמאי. וזו קולא שיש בפת יותר מתבשיל שביארנו בס"י קיג שמסקנת ההלכה לאסור הכלי שבישל בו גוי.

גם הטור כתב בשם ר"י שמותר לאכול עם ישראל שמיקל בפת גוי ואין לחוש אם נשאר מה שאינו ניכר מפת שלו בקערה. וכתב ב"י שכ"כ המרדכי ס"י תקץ.

דרכ"מ אות ט כתב שלכאורה דעת אור"ח ונ"י יבמות (כו.) להתיר כר"י, וכתבו שפת גוי שנתערבה אפילו היא חשובה – מותרת ברוב, חד בתרי. רק שלכתחילה אסור לערבה. מ"מ בדין ר"י ששם רק טעם הפת מעורב על ידי מי שנוהג בו היתר, אין סיבה שיאסרו. אמנם דעת הגש"ד לאסור לכתחילה דינו של ר"י לאכול ממש בקערה. אלא להתיר רק בדיעבד. כשמי שסומך על פת גוי השאיר ממנה מעט מעורב בתוך התבשיל ואין הפירורים ניכרים שמותר למי שנוהג מפת גוי לאכול התבשיל.

הרמ"א בס"ד פסק שרק אם נתערבה מותרת פת גוי, אבל אסור לערבה לכתחילה וציין שמקורו מן האו"ה, משמע לפי זה שאינו מחמיר כמו הגש"ד לאסור לאכול יחד בקערה עם מי שסומך להקל ונתערבה הפת בתבשיל או במטבל. וממילא ברור מדוע לא העיר על דברי מרן בסט"ו שפסק דינו של ר"י להתיר בפירוש לאכול יחד בקערה.

הש"ך סקכ"ד כותב שאפילו בהגש"ד עצמו אין הכרח להבין כמו שהבין הרמ"א ואולי אף הוא מתיר. וכתב שאפילו אם התבשיל חס הרי אין כלי שני מבשל (ויש להעיר שאע"פ שהתוס' התירו טעם הפת הבלוע בכלי, דוקא טעם הבלוע בכלי, אבל להבליע טעם הפת בתבשיל לא התירו). עוד מדגיש הש"ך סקכ"ג כמו שהביא הדרכ"מ שאפי' הפת חשובה בטלה ברוב.

היתר פת נוכרי בסעודה משותפת מנהגים.

עוד היתר כתב הב"י בשם תשובת מהרי"ל סי' לה שכדי לא לפרוש מן הציבור ולעשות איבה מותר לאכול פת נוכרי שהוא עיקר הסעודה, כגון שהמסובים מתירים והוא רוצה להחמיר או שבדרך כלל אסורה לו פת גוי – כאן מותר לו כדי שלא יעשה איבה. אבל אם זה מאכל צדדי שיכול להישמט מלאוכלו, צריך להישמט שלא יעשה איבה.

הרמ"א בסט"ו פסק דין היתר משום איבה וסיים עליו שאין ללמוד ממנו לשאר איסורין. והש"ך סקכ"ו מעיר שלכן חמאה של גויים למי שנוהג איסור – אסורה גם כשסועד עם המתירים למרות שקל איסורה, משום שאינה עיקר הסעודה ויכול להישמט.

עוד כתב המרדכי סי' תתל בשם ראבי"ה והביאו ב"י שאם אצל בעל הבית נתארח אורח שהביא את הפת והיא פת פלטר נוכרי ובעל הבית מחמיר שלא לאכול, כיון שהיא יפה מפת ישראל – צריך בעל הבית לבצוע על הפת (ברכות מו.) ובוצע על היפה (ירושלמי ברכות פ"ו ה"א) וכיון שהותר לבעל הבית לבצוע מותרת לו הפת כל אותה הסעודה, כי יהיה ביזיון כבוד שמים אם יניח את הפת, שהרי בצע עליה. והביא ראיה מיבמות ז': במצורע שחל שמיני שלו בערב פסח וראה קרי וטבל שנכנס לעזרת ישראל אע"פ שהוא טבול יום ועושה הפסח – מתוך שהותר לצרעתו הותר לקירוו. וכן בעירובין מא: שמי שנצרך לנקביו בשבת אחר שיצא מן התחום, אם פקח נכנס לתחום בשביל כבוד הבריות ואז יהיה מותר להלך כל התחום.

מרן בסי"ג פסק דברי המרדכי.

גם באו"ח סי' קסח ס"ה פסק מרן יותר באורך דין זה, והביא גם את החלק שנפסק כאן – כיון שהאורח רוצה לאכול מפת גוי, בעל הבית בוצע מפת גוי אע"פ שהוא נזהר בה מכיון שהוא הבוצע וצריך לבצוע לכל המסובים. וכיון שהותר לו, ההיתר לכל הסעודה. שם מקור הדין הוא מתה"ד סי' לב. ושם איתא שלכתחילה אדם יחידי שנוהר מפת גוי לעצמו, צריך לסלק פת נוכרי מהשלחן אף כשהוא יותר יפה (והובאה משום מה לשלחנו) כדי שיבצע על פת ישראל כפת בלעדית. אבל אם יש עמו אחרים ואפילו בני ביתו והם אינם נזהרים מפת גוי – בוצע להם מפת גוי. וכן אם הם נזהרים מפת גוי והוא לא – בוצע מפת גוי, שאף הוא בכלל הסועדים וצריך לבצוע גם לעצמו. ואז כתב דין זה של אורח שבעל הבית בוצע כפי דעת האורח כיון שמצווה עליו לבצוע. והכל שריר וקיים בלי פקפוק, שכיון שבעל הבית צריך לבצוע למסובין בוצע להם כפי מה שהם רגילים לאכול ואף הוא נגרר אחריהם לענין היתר פת פלטר. וקל וחומר כשהוא רוצה לנהוג היתר ובני ביתו לא, שהם נגררים אחריו. והכל כדי להתיר פת גוי שהיא נקיה יותר, שכיון שיש בה סרך איסור אינה חביבה עליו. וכל היכא שיש צד להקדימה מקדימים אותה כדי שיבצע על החביב לכלל המסובים.

אמנם הב"ח כאן והביאו הט"ז בסק"ח מפרש שדין המרדכי מיירי בשהאורח הביא הלחם ובעל הבית הוא טפל לגביו והוא הבוצע ובוצע כפי דעת בעל הלחם. וחלק על השו"ע. והט"ז כתב עליו שלא ראה לשון ראבי"ה עצמו שהוא כפירוש הנ"ל – שבעל הבית הוא בעל הסעודה ואעפ"כ נגרר אחרי רצון האורחים לענין היתר פת גויים. והט"ז מסיק כדכתבין בס"ד והעיקר כדעת מרן בשני המקומות בלי פקפוק. אולם הש"ך אע"פ שמסכים למסקנה לדינים שכתבנו, טעם אחר יש לו משום איבה, שההיתר לבצוע על פת גוי משום איבה ולא מיבעיא היכא שהמרובין מקילים ואחד רוצה להחמיר שאיכא איבה אלא אפילו אחד מול אחד כיון שהיפה של גוי איכא איבה או משום שיש לברך על היפה מפאת מצוות הברכה איכא איבה. ואין צריך לזה שלא נזכר בפוסקים דין איבה כאן רק טעם מפורש בתה"ד כמו שכתב הט"ז וכדלעיל. גם הש"ך דוחה לדברי הב"ח.